

*EUGENIA FOCA, lector universitar,
Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți*

Summary: The article deals with the complicated pedagogical problems relating to the role of encouragement and punishment in childrens upbringing. Encouragement and punishment are considered to be necessary means in the process of pedagogical correction. Despite the fact that these two concepts are often interpreted as antipodes, the author of the article proves that the notions were inseparably linked in reducing the resistance of education.

Fiecare copil trebuie să urmeze calea de a se dezvolta și a se schimba prin forța metodei educaționale dacă învață ceea ce i se potrivește și dacă este valorizat pentru eforturile lui. Însă de multe ori educația adulților este bazată pe supunere, frică, dominare, inducându-i copilului teama de a nu pierde aprecierea, atenția sau anumite privilegii.

Rezistența la educație manifestată la vârsta școlară mică este rezultatul unui nivel scăzut de dezvoltare a competențelor socio-emoționale, cât și a unui nivel crescut de impulsivitate. Copii nu se nasc cu abilități de a formula o rugămintă, de a amîna o dorință imediată, de a face ceea ce li se cere, mai ales dacă nu au nici o motivație în acest sens, ci învață aceste abilități, iar învățarea lor nu se face spontan, ci are nevoie de multe antrenări.

În context școlar rezolvarea situațiilor cînd copiii opun rezistență la educație se face de cele mai multe ori prin pedeapsă, care stopează pe moment anumite comportamente nepotrivite, dar nu-l învață pe copil să facă altceva într-o situație similară. Comportamentele de opunere ale elevilor la educație, ca crizele de furie, refuzul de a face ceea ce e necesar, folosirea cuvintelor neadecvate, ieșitul din bancă, vorbitul fără ca să fie numit sunt înțelese de pedagog ca lipsă de respect și educație. Astfel cadru didactic caută să „răspundă” acestor manifestări, trăind o paletă variată de emoții, de disconfort și exteriorizîndu-le printr-o gamă largă de comportamente și mesaje verbale care se regăsesc sub denumirea de pedepse.

Pedeapsa „reprezintă acțiunile adultului, cadrului didactic sau a părinților, prin exercitarea controlului exterior, prin forță, cu scopul de a modifica un comportament problematic (care interferează cu activitatea școlară)” [3, pag.7].

În literatura de specialitate este prezentată următoarea scală de aplicare a pedepselor în mediul școlar: *contactul din priviri; semn cu mîna; reamintirea de reguli; avertismente; critica pe persoană; teme suplimentare; scăderea notelor; blocarea accesului la pauză; reținerea elevilor după lecții*: este una dintre cele des utilizate pedepse, elevii fiind supravegheați de

personalul școlii sau profesor într-un spațiu special amenajat al școlii; *mustrea (pedeapsa verbală)* - este una dintre cele mai comune, dar și mai slabe pedepse; efectele unei asemenea pedepse nu acționează prea mult dacă este utilizată în exces; *izolarea*: presupune schimbarea locului unui copil, pentru a împiedica o colaborare prea apropiată între acesta și colegii din jur; *privarea de privilegii*: reprezintă una dintre puținele pedepse care întrunește acordul experților și se dovedește și eficientă; *pedeapsa corporală*: presupune recursul la durerea fizică drept pedeapsă, practică cîndva pe larg în mediul școlar ca metodă eficientă de educație, astăzi însă categoric interzisă, fiind considerată ineficientă; *trimiterea elevilor la director*; *scrisoare către părinți întocmită de director*; *avertisment scris din partea directorului*; *eliminarea de la școală o zi - pînă la eliminarea definitivă*.

Există o serie de convingeri eronate care susțin utilizarea pedepsei în mediul școlar: „este un instrument eficient de control comportamental”, „cadrele didactice care aplică pedepsele au autoritate mai mare în fața elevilor”, „cu cît cadrele didactice le aplică mai des, cu atît obțin cele mai bune rezultate”, „folosirea metodelor severe de disciplinare previne creșterea incidenței actelor violente în școală”. Însă pe de altă parte, reacțiile comportamentale ale adultului reprezintă principalul context de învățare a comportamentelor adecvate de către elevi. Dacă adultul cere copilului să îndeplinească o sarcină, iar acesta refuză, după mai multe solicitări, acesta ridică tonul și amenință cu notă mică copilul. În această situație copilul învață să se supună solicitărilor adultului doar atunci cînd apare amenințarea, învață că trebuie să facă lucrurile perfect pentru a fi acceptați și apreciați, iar adultul învață să aplice comportamente asociate emoției de furie pentru a obține complianța copilului. Dacă profesorul pedepsește elevul prin „mersul la tablă”, ca să-i demonstreze acestuia „cît de deștept este”, atunci copiii din aplicarea acestei strategii învață să interpreteze „ieșirea la tablă”, ca fiind un moment negativ și nu ca o posibilitate de a-și verifica și clarifica cunoștințele. Totodată această strategie va conduce implicit la întărirea comportamentului de opunere a copilului, acesta continuînd să atragă și mențină atenția din partea colegilor, cu manifestările sale problematice, deja în fața clasei.

Comportamentele de opunere la educație vor dispărea din repertoriu copiilor cînd ei vor învăța să facă alte lucruri prin care să își rezolve problemele sau să își satisfacă nevoile. Deci orice comportament al unei persoane apare ca un răspuns la o anumită nevoie. Dacă adulții pun accent pe sancționarea comportamentelor de rezistență la educație și nu exersează alternative adecvate ca să le înlocuiască, atunci în ciuda pedepselor aplicate (critică, etichetarea, penalizări, excluderea din context, scăderea notelor la purtare, suplimentarea temelor de casă, blocarea accesului la pauză, ceartă etc.), copiii vor continua să manifeste comportamente nepotrivite.

Cercetătorii Petrovai D., Petrică S. (2013) evidențiază cîteva alternative (exemple de formule de apreciere a efortului elevului) la pedeapsa, care pot contribui la construirea încrederii în sine

și a atitudinii sănătoase față de contextul de învățare care implică în mod autonom greșeala: „pare că ești mulțumit de modul în care ai lucrat...”, „cum te simți legat de ceea ce ai reușit să faci?”, „apreciez modul prin care...”, „sunt convins că vei găsi o soluție de a face asta și vei fi mulțumit de ce vei realiza!”, „știu că vei putea să te descurci...să rezolvi”, „este de apreciat modul în care ai...”, „pare că ai lucrat din greu la...”, „a fost dificil, dar am observat că te-ai descurcat!”, „observ că ai făcut progrese cu...și acum poți să ...” [3, pag. 27]. Este important ca pedagogul să-i accepte pe elevi așa cum sunt, cu calitățile și punctele lor slabe, și să separe efortul și implicarea lor în sarcinile trasate de calitatea rezultatelor pe care le obțin. Mesajele ce transmit încurajare vor susține efortul elevilor de a exersa mai mult, ceea ce le va permite de a avea performanțe ulterioare mult mai bune.

Plecînd de la cercetările semnificative în domeniu, Stan Emil (2003) face afirmația: „ cea mai răspîndită metodă și cea mai eficientă de a-i determina pe ceilalți să se comporte în sensul dorit ar fi a pumnului acoperit de mînușa de catifea”. Cu alte cuvinte, precizează autorul, „comportamentul dezirabil va primi o întărire pozitivă, adică o recompensă, fapt ce va crește probabilitatea apariției lui în viitor, după cum și comportamentul considerat indezirabil va primi o întărire negativă (pedeapsă), ce va scădea probabilitatea apariției lui în viitor” [5, pag. 90]

În dubletul pedepse/recompense evidențiem rolul recompensei, care este un instrument eficient cu ajutorul căruia putem crește frecvența sau durata unui comportament opus celui de manifestare a rezistenței la educație. Studiile în domeniu arată că eficiența aplicării recompenselor depinde de un șir de condiții: recompensa crește motivația elevilor cînd se învață un comportament nou; cînd este administrată neașteptat; cînd sarcinile sunt plictisitoare pentru elevi; cînd este acordată pentru o caracteristică a performanței [3, pag. 62].

Tipologia recompenselor oferă posibilitatea ca ele să fie aplicate diferit de la o persoană la alta, în dependență de situația specifică. Cele două tipuri de recompense, externe (note, diplome, premii, laude în public, excursii sau tabere gratuite etc.) și interne (sentimentul de împlinire provocat de lucrul bine făcut, satisfacerea curiozității, plăcerea resimțită la rezolvarea unei probleme sau la atingerea unui standard fixat de către cadru didactic etc.) pot juca un rol important în diminuarea rezistenței la educație. Pentru elevii din ciclul primar se recomandă următoarele recompense:

- a) a avea grijă în timpul orelor de școală de animalele clasei;
- b) a fi sunați părinții pentru a li se spune despre meritele copilului lor;
- c) a avea dreptul să deseneze pe tablă;
- d) a fi primul în rînd;
- e) a rezolva doar jumătate din temele pentru acasă;
- f) a alege orice îndatorire din școală în săptămîna respectivă;

- g) a alege muzica pentru pauze, eventual a aduce o casetă cu muzica respectivă;
- h) a avea dreptul să ia acasă casetofonul școlii pînă a doua zi; a utiliza cretă colorată;
- i) a organiza toate activitățile din sala de clasă în ziua respectivă;
- j) a invita o persoană care să le vorbească despre un subiect ales de elevul recompensat;
- k) a primi o sticlă cu răcoritoare;
- l) a fi cel care îi ajută în clasă pe cei mai lenți;
- m) a-l ajuta pe profesor; a ajuta secretara școlii;
- n) a ajuta bibliotecara școlii;
- o) a utiliza ștampile și cerneală;
- p) a utiliza scaunul profesorului;
- q) a lua un joc acasă pînă a doua zi;
- r) a alege lectura pe care o va citi profesorul;
- s) a-și alege banca pe care o dorește; a ține o jucărie pe bancă;
- t) a mînuiește proiectorul; a utiliza computerul;
- u) a utiliza aparatul video; a expune o problemă colegilor;
- v) a fi conducătorul unui joc din sala de clasă;
- w) a alege poziția din cadrul unui joc din sala de clasă;
- x) a citi lectura pe care a ales-o;
- y) a aduce un poster care îi place pentru a fi afișat o perioadă de timp;
- z) a alege filmul pe care îl vor viziona cu toții [5, pag. 34].

Același autor prezintă și cîteva modalități de a încuraja comportamentul pe care profesorul îl consideră dezirabil la nivel de clasă:

1. *Carduri colorate*: în clasă ar trebui să existe o hartă cu numele tuturor elevilor; în dreptul fiecărui elev va exista un plic în care se pun carduri de diferite culori, fiecare culoare avînd semnificația ei; astfel: roșu - reamintirea unor reguli și a consecințelor încălcării lor; galben-avertisment; verde - te descurci foarte bine.
2. *Cartele*: fiecare elev primește cîte o cartelă; ori de cîte ori aceștia se disting prin ceea ce fac, primesc cîte un punct prin perforarea cartelei, iar la acumularea unui anumit număr de puncte pot primi un premiu dintr-o cutie specială.
3. *Borcanul cu pietricele*: de fiecare dată cînd clasa respectivă a obținut rezultate pozitive adaugă încă o pietricică în borcan, pînă la umplerea acestuia; cînd s-a umplut borcanul, elevii au voie să aleagă o activitate pe care, însă, nu o pot desfășura decît în sala de clasă.
4. *Jetoane*: profesorul va scrie pe jetoane comentarii pozitive de genul: „super efort”, „foarte bun coleg”, „cel mai ordonat” etc.; jetoanele pot fi înmîinate elevilor la sfîrșitul

fiecărei zile de școală, iar la acumularea unui anumit număr de jetoane elevul poate primi un premiu.

5. *Harta comportamentelor dezirabile*: profesorul va întocmi o listă cu acele comportamente pe care le așteaptă de la elevii săi; la finalul fiecărei zile de școală profesorul va întreba elevii cu privire la comportamentul fiecărui coleg în parte; cei care vor atinge baremul fixat vor primi mulțumirile întregii clase [5, pag. 36].

În concluzie: Scopul ultim al aplicării pedepselor și recompenselor nu ar trebui să fie pur și simplu obținerea complianței elevilor ce opun rezistență la educație, ci dezvoltarea autocontrolului și internalizarea valorilor sociale.

Referințe bibliografice:

1. JOHN DEWEY., Fundamente pentru o știință a educației, București: Editura Didactică și Pedagogică, 1992.
2. FOUCAULT MICHEL., A supraveghea și a pedepsi, București: Editura Humanitas, 1997.
3. PETROVAI D., PETRICĂ S. Cum îi ajutam pe copii să meargă fericiți la școală? Ghid practic pentru învățători. București: Miniped, 2013.
4. PÎINIȘOARĂ G. Psihologia copilului modern. Iași: Editura Polirom, 2011.
5. STAN E. Despre pedepse și recompense în educație. Iași: Institutul European, 2004.
6. www.track0.com/canteach/elementary/classman2.html